

«Akk, to sjeler bor i mitt bryst»

En analyse av Fausts personlighet

*”Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust,
die eine will sich von der andern trennen!”*

Slik lyder det opprinnelige verset på tysk, og føyer til at den éne sjelen vil skilles ad fra den andre. Men hva slags motstridende sjeler er det som her tar bolig i Fausts innerste, og hva er det som kjennetegner motsetningene de rives imellom?

I denne oppgaven vil jeg forsøke å gi en fortolkning av Fausts personlighet i ly av dette utsagnet, og med utgangspunkt i André Bjerkes vakre oversettelse av Goethe. I tillegg til å belyse dette disharmoniske aspektet av det faustiske sinnet, vil jeg samtidig undersøke om det kan fortelles oss noe om kjernen til den tragiske doktors overordnede eksistensielle dilemma. For å kunne gjøre dette, vil jeg først innlede med et lite overblikk over bakteppet som omgir denne forstemte erklæringen.

Goethes Faust - Første del

I den første boken om Goethes Faust, møter vi et lærd men gjennomgående fortvilet menneske hvis flammende vitebegjær, intellektuelle rastløshet og åndelige misfornøydheter fører ham i konflikt med selve skapelsen. I sitt mørke studerkammer sitter han og jamrer seg over utilstrekkeligheten av all kunnskap - fra kjemien, filosofien, teologien, og snart også alkymien. Faust klarer ikke å godta denne verdens gudegitte begrensninger, og spesielt ikke den plass hans egen flyktige ånd er innordnet i. En kveld bestemmer han seg derfor for å mane frem en Ånd og erklærer seg selv som dens overmenneskelige likemann, men også dette kulminerer i bitter skuffelse som bare bekrefter ytterligere hans ufullstendige, jordiske posisjon. Faust beslutter til sist å brygge seg en selvmordsdrikk på første påskedag, for å frigjøre sin ånd for alltid fra det kjødelige fengselet. Men akkurat i det han er i ferd med å fullføre denne desperate handlingen, dukker det opp et englekor hvis trøsterike himmelsanger vekker barndomstroen i ham og får ham til å gi etter for denne jorden igjen.

I neste del observerer vi Faust vandrende utenfor byporten i samtale med sin vitenskapelige assistent Wagner. Det er i underveis i denne intetsigende dialogen, hvor Faust nytteløst forsøker å kommunisere sitt opprivende sjeledrama til sin følgesvenn, at han bryter ut med sitt skismatiske utsagn som vi skal forsøke å analysere i denne oppgaven. Her lærer vi at Faust slites mellom sin jordiske, sanselige natur som klamrer seg til denne verdens materielle og sensuelle krefter på den ene siden - og den åndelige delen av ham som søker noe utenfor alt dette, mot det høyere og oversanselige som tilhører himmelfæren og det hinsidige. Det er til syvende og sist dette som snart skal forlede ham inn i en pakt med Mefistofeles.

“En kropp har ikke åndens vingespenn”
eller / **“Å, evige natur, hvor grep jeg deg”**

Den første delen av Faust har blitt kalt et *“gelehrten-tragedie”*, altså tragedien til den lærde. I sitt isolerte studiekammer sitter den skarpsindige men vonbrotne Faust og erklærer sin forakt overfor makrokosmosets tegn. Som André Bjerke bemerker i en kommentar til boken (s.585), er avbildningen av makrokosmos innenfor den okkulte tradisjonen et symbol på selve verdensaltet - eller *“den store verden”*. Motsatsen til dette, *“den lille verden”*, er mikrokosmos - representert ved mennesket. Den store faustiske tragedien kan derfor sies å handle om disharmonien som oppstår idet mennesket blir bevisst på denne polariteten, altså en individuell streben etter å finne sin plass innenfor et harmonisk hele.

“En kropp har ikke åndens vingespenn, og makter ikke løfte seg fra stedet. Men nedlagt i vår sjel er trangten mot fjerne rom og store fuglestrekk...” (71)

Faust føler seg fortapt i ly av denne bevisstheten; denne grenseløse, altomfattende og *“evige natur”* (s.48) som han ikke lenger klarer å gripe fast ved, og som fortoner seg som noe fremmedgjørende som i eksisterer i kraft av seg selv og langt utenfor ham selv. Fausts sjelelige smerte og splittelse oppstår innenfor denne uhåndgripelige motsetningen, der det menneskelige subjektet suspenderes mellom naturverdenen og det metafysiske verdensaltet. Her møtes alle de verdslige og abstrakte motsetningene som fortærer Faust sjel; konflikten mellom kjød og ånd; mellom våre lenker til øyeblikkets begjær og lengselen etter transcens; mellom selvutslettende sensualitet og altinkluderende harmoni; mellom den objektive viten og den subjektive, sansende erfaringen. I dette motsetningsforholdet fødes tragedien i den menneskelige sjelen.

Det er gjennom sin pakt med Mefistofeles at Faust forestiller seg en slags mulig forsoning mellom sitt lærde liv, sitt åndsliv, og sitt sanselige, erotiske, jordbundete liv; et middel mot en slags totalitet. Det er verdt å ha i mente at en del av avtalen er at Faust ikke ønsker å stoppe opp og foreviges i noe sanselige klimaks, han vil tvert imot strebe videre i sin aktive søken mot en altomfattende, kontinuerlig erfaringshorisont som innebærer både det sanselige, erotiske og profane på den ene siden, og det tenkende, åndelige og metafysiske på den andre.

.....

Alt tekst nedenfor etter dette, er organisert kladd og notater av løse tanker rundt problemstillingen som forhåpentligvis kan bygges på.

[Faust krever å kunne få dø i det øyeblikket han får kjenne på denne evige harmonien og overlevere sin sjel til Mefisto, samtidig som han hevder at dette aldri kommer til å skje, da hans altomfattende tørst er umulig å slukne og derfor umulig å forene. Hvorfor? Hva sier dette om hans personlighet? Og hvorfor ønsker han å oppløses i harmonien i denne forstand? Hva betyr denne dødsdriften i ly av hans personlighet? Er det en vilje til døden? Hvis så, er seksualdriften og kjærligheten til Gretchen en fullbyrdelse av den samme viljen i sitt eksalterte aspekt? Representerer ikke også Gretchen dette “perfekte øyeblikket” ved at hennes kjærlighet er symbolet på det Guddommelige og derfor harmoniske og oppløsende; representerer dette den harmoniserte siden av Faust som han selv ikke klarer å vedkjenne seg? - Relevant også mtp det apolliniske idealet. Eller er det tvert imot den selvutslettende seksualiteten, via den dionysiske ødeleggelsesviljen/skaperviljen (det kreative prinsipp, trangen til å utvide, vokse, handle, inngripe - i praksis “gjøre ondt”, innen den gnostiske tenkningen.) Er Gretchen et symbol på det som Gud/Makrokosmos/Universet ikke kunne sjenke ham? Er hun Verdensaltet personifisert? Den Guddommelige Harmonien kjødeliggjort? I Gretchen forenes Eros og Agape. Bataille skriver om den erotiske kjærligheten, slik jeg husker det, at: Universet er tomt... det kan ikke “risikeres” fordi det heller ikke kan forsvinne. Gud kan heller ikke forsvinne.. men den elskede er kun den elskede for én person, og mennesket er ikke skjermet fra omstendighetenes voldelige omskiftelser... Den Kjødelig kjærlighet er HELLIGERE enn den guddommelige kjærligheten; fordi den “risikerer” meg og den jeg elsker...]

Hvordan kan jeg besvare mer konkret hva som er Fausts personlighet? Må finne eksempler på:

- Hva er disse to sjelene og deres to veier? Hva *gjør* de?
- Hvilke handlinger utføres av Faust? - F eks, det han gjør mot Gretchen
- Hva sier han om seg selv i teksten? - Flere motstridende monologer
- Hva sier andre om ham? (Gretchen, Mefisto, studenter)
-

Eks fra prologen i himmelen hvor Gud og Mefisto diskuterer ham:

“Han ligner sikaden, som i tide og utide vil fly til værs..... Gid han holdt seg der han falt, men han skal stikke nesen sin opp i alt.”

Og dernest: *“Av jorden krever han all jordisk lyst, av himlen krever han hver herlig stjerne.. og intet av det nære, av det fjerne, kan slukke denne tørsten i hans bryst.”]*

SYMBOLER, MOTIVER, MOTSETNINGER

- Lammet og Tigeren (William Blake), eller Gretchen (Agape) og Faust som rovdriften (Ktoniske Eros)
-
- Kristendommen VS det hedenske (Jordånden? Mefisto?); incubuser og engler; paganismens *“imperielle ambisjoner”* som kristendommen aldri kunne beseire (i følge Paglia).
- Representerer Gretchen denne éne siden av Fausts sjel, og Mefisto den andre?
- Ovemenneske-motivet: Fausts arroganse? Hubris? Vilje til makt? Moralske tvetydighet? Eksistensielle avsondrethet? Det djevelske? Søken etter det oversanselige og dermed overmenneskelige? Et symbol på *“renessanse-alkymisten”*?
- **Gretchen** som et aspekt fraværende i Fausts personlighet, eller som et åndelig aspekt av ham selv som han ikke har klart å integrere i sin egen sjel. Anima/Animus som vi kjenner fra Jungs individuasjonsprinsipp (*“det alkymiske ekteskapet”*). Altså forholdet til den *“feminine”* siden av sjelen og væren. Hun er villig til å underkaste seg og dø under guds vilje. Passiv natur = motsatsen til dionysisk skapervilje/ødeleggelsesvilje.

Det naive sentimentet, barndomstroen hans, den entusiastiske kjærligheten befridd fra Eros (Seksualitet føder Tragedie..). Eller snarere det som lar seg integrere med Eros, som gir likevekt og harmoni. Gretchen er nestekjærligheten, “uskylden”, som forføres og utsettes for hans driv i form av lyster, vold, og til sist ktoniske ødeleggelseskraft. Kanskje er hun også “naturen selv” som blir “utnyttet” og forrevet av det aggressive og priapeiske, slik Paglia hinter til.

- *Er det riktig å si at når Faust krangler med Mefisto og kjenner på ansvarsfølelse overfor Gretchen, så er han i kontakt med sitt eget “feminine prinsipp”?*
- **Mefistofeles** som muligens det regjerende aspektet i Fausts personlighet/sjel; det maskuline, intellektuelle, kjølige og rasjonelle, kalkulerende, kyniske, utnyttende, dyriske og satyriske. En ambivalente “trickster”-arketyp?

Er Faust sin spaltede personlighet å finne i midten av disse to?

Er Mefisto og Faust åndelige uttrykk for sider av sjelen og personligheten hans? Eller endog to *moralske* uttrykk?

Og er dette i forlengelse et bilde på den eksistensielle splittelsen hos det vestlige renessansemennesket? - Om da dette overhode er relevant for min problemstilling å nevne.

Valpurgisnatt og de Dionysiske svingningene

Under Valpurgisnatten fullbyrdes Fausts eget “Fall”, eller moralske forfall. Faust innvies inn i hekseriets mørke, i sjelens natt, gjennom riter, svartekunster og galskap - samt en erotisk dans med en ung heks. Kanskje konfronteres han her med de fulle konsekvensene av “den andre sjelen” og det som den fremelsker i sitt sensuelle lidenede.

(På slutten minnes han Gretchen igjen, motsatsen til alt dette.. Hun rommer det erotiske og det sanselige, men forener det med det “rene”, o og åndelige.. Et viktig øyeblikk å undersøke...)

Selv Mefisto endrer seg (mister seg selv?) under Valpurgisnatten. Han er for svak i møte med de løsrevne kreftene som eksisterer utenfor den kristne dualismens trygge rammer..Kanskje det sier noe om dynamikken i sjeledramaet, og om Mefisto som et undertrykket aspekt av Fausts personlighet? Må se mer på akkurat dette kapitlet!

- En tilbakevendelse til det paganistiske og det skjulte.. Den underjordiske, hedenske natten... Hekseri og den seksuelle underbevisstheten... Selvutslettende sensualitet ... Identitetsopløsning og universell bevissthet (Io Pan!)... Naturens okkulte hemmeligheter... Et “inngrep” mot det kristne narrative...
- Dionysiske >> Apolliniske metamorfosen; eller vitenskapen og kunsten, det maskuline og feminine, kalkulererte versus ktoniske. Hinsides godt og ondt?

-

SATYRIASIS

- Goethe skriver at seksualiteten ødelegger Skjønnheten.. (Skal ha skrevet dette til sin venn F.W. Riemer)

“Dionysus subverts the Apollonian eye” - Paglia (s.260)

Er det denne nedrige degradasjonen av Skjønnheten han erfarer under Valpurgisnatten?

Er denne scenen en teatralisk fremstilling av hans eget sensuelt drevne forfall?

Beslektet men muligens offtopic: Nietzsches formula: “Alle dionysikere er herdet og ønsker å destruere!” (Skaperviljen er ødeleggelsesviljen og ødeleggelsesviljen er samtidig skapervilje.)

Dernest, innlevelsesevnen og viljen til (kreativ) handling som noe “demonisk” som *angriper* den lærde, den sofistiskerte rasjonalitetens mann... Drifter som vekkes av “succubi”, underbevissthetens hekser som raver som maenader (ekstatiske følgere av Dionysus, dansende panter/leopard-kledde og rovdyrisk avsindige). Et bilde på følelsenes kraft, konflikt, ukontrollerbare drifter, ambivalens, intuisjon, lidenskapens raseri; men også

irreversible overskridelser, vold og mørke.

= Fausts to sjeler som noe androgynt og “transseksuelt” - hva er det pan-seksuelle innenfor dette? (Hos Nietzsche finnes det en plass et avsnitt om hvordan guden Pan er knyttet til Tragedien... mulig en vag relevans.)]

Renessansemennesket

Åse Marie Nesse legger til at renessansemennesket ønsker å sprengre alle grenser.

- Selvbevissthetens fødsel; selvet fremmedgjort fra seg selv; subjektet vis-a-vis subjektet.
-

Hun kaller også Faust en “fallen mann.”

Faust klarer ikke å være tilfreds der han er, han er hvileløs og rastløs, han vil noe mer, noe større, høyere. Han prøver endog å begå selvmord rett før den kjente replikken om 2 sjeler. Faust innser at han “Ikke ligner noen gud” og etterfølger med å beskrive studerkammeret sitt som et fengsel. Også kjødet blir tilsynelatende erfart som et fengsel - som stadig begjærer både sanselig tilfredsstillelse, men også noe utenfor seg selv; noe “annet”, noe flyktigere enn blodet og nervene..(Den jordiske kropp som noe ondt, hvor sjelen er fengslet i demiurgens skaperverk, finner vi i den dualistiske gnostisismen.)

Faust personlighet innenfor dette historiske rammeverket karakteriseres av: vitebegjæret, trangen til å skape, handle, forstyrre den kosmiske roen paradoksalt nok grunnet sin veldige lengsel etter den og utenforskap innenfor den.

Etter selvmordsforsøket sier han : *“Jeg gråter, nu når jorden atter har meg!”*

Men han er ingen rotfestet “jordling” enda... Han fortsetter å søke det guddommelige, altomfattende perspektiv. Et diskontinuerlig vesen som vil *være* selve Væren, som vil være *Alt* via kunnskapen. Vil være jordbundet og himmelbundet på en og samme tid.

Inversjon av Jobs Bok

Der Jobs bok handler om en gudfryktig mann som er fornøyd med livet sitt men likevel mister alt han holder kjært, handler Faust om en avsondret rasjonalitetens mann som ikke er fornøyd med noe som helst i livet og innleder en pakt på bakgrunn av sin misnøye. Faust er livsleden personifisert, en livstrett modernistisk Job som bare kjenner på “Weltschmerz” og er mett på både væren og kunnskapen. Han er desillusjonert, men ikke av Gud (slik Job blir først *etter* veddemålet), men av livet selv - innordnet i et hierarki av løgner og begrensninger (Filosofi, Jus, Teologi+...)

Mefisto som en del av den spaltede natur

Goethe brukte et helt liv på skrive sin versjon av Faustusmyten. Han gikk vekk fra det dualistiske narrativet hvor skikkelsen selger sin sjel til Djevelen. Dualismen og polariteten skjer først og fremst i han eget indre, i form av en åndelige splittelse, som stadig omformes gjennom erfaringene og handlingene som skjer på veien. Faust har således ingen “statisk” personlighet, som enten er god eller ond, men en personlighet som veksler underveis i den transformative tragedien... Mefisto er trolig også et slags undertrykket, komplekst aspekt av disse kreftene som som bor i ham, snarere enn en rent satanisk figur.

Moralsk ambivalens

Faust kaller Mefisto for en “slange!”. Men det er han selv som skamløst fører Gretchen inn i en avgrunn som innebærer 3 drap. Gretchens mor blir et offer for Faust sin egen ukontrollerbare attrå, hans gjennomgående dominerende seksualvilje. Han får Mefisto til å hjelpe til med å forføre dette “gudfryktige barnet”, men selv Mefisto stiller seg tvilende til hans moralske karakter. Hva sier det om Faust sin personlighet når selv djevelens representant stiller seg kritisk her? Vi ser heller ikke altfor mange tegn til skyld og anger underveis i disse episodene.

Faust kan også sies å være en moralsk fremmedgjort person. Dette kjennetegner jo gjerne et isolert individ som da også lever utenfor det moralske fellesskapet. Det er Gretchen som gir han en følelse av å delta i det menneskelige fellesskapet, altså i livet selv om man vil, og som derfor vekker den begravde moralske bevisstheten som finnes i den “andre sjelen” hans

Mephisto beskrives seg selv som en makt som “alltid viljer ondt men alltid gjør godt.”

Hva mener han med dette?

Mefistos opphav er også en del av helheten, “som i begynnelsen var alt”. - Panteistisk? En naturånd snarere enn en djevel.. ? Han introduserer seg selv jo som mørket, som kommer fra moder naturs dypeste avkrok, kanskje i likhet med kreftene vi møter under heksesabbaten.

Kjødelig ånd og vemodig kjød

Selv Jordånden avvises i begynnelsen fordi den rommer for mye sanselighet og sensualitet. Faust vil være som den “evige naturen” i sitt hele, i kontinuerlig vekst og utvikling. Han beveger seg derfor hele tiden videre i sin erkjennelsessøken, med en trang til å forstå verden som en totalitet; og med den bli “total” i sin egen sjel, et integrert og forent væren som omfatter alt. Den panteistiske opplevelsen innebærer likevel konflikt og ytterligere spaltelse: “Skog og Grotte” kapittelet må jeg se mer på i denne sammenheng, spesielt dette utsnittet:

“Jeg søker ikke gleden. Til hvirvlen gir jeg meg, til rusen som fortviler, forelsket hat, elendighet som smiler! Befrikk for vitelysten skal min sjel nu aldri lukkes mer for noen smerte; hva hele menneskeheten ble til del, det vil jeg nyde samlet i mitt hjerte, ta opp dens dype og høyder i meg selv.....